

Zinka ZORKO
Pedagoška akademija
Koroška cesta 160
SLO-66000 Maribor

MORFOLOŠKE ZNAČILNOSTI VZHODNOKOROŠKIH, ŠTAJERSKIH IN PANONSKIH NAREČIJ V PRIMERJAVI S SLOVENSKIM KNJIŽNIM JEZIKOM

Predmet razprave je oblikoslovna podoba pregebnih besed v treh severo-vzhodnih slovenskih narečnih skupinah v protistavi s slovenskim knjižnim jezikom. Slovenski knjižni jezik, zapisan v času protestantizma, temelji na dolenski narečni osnovi, dvignjen na nadnarečje tedanje Ljubljane. Trubar se je že zavedal narečne diferenciranosti slovenskega prostora in odločil se je za večini Slovencev razumljiv jezik. V 17. in 18. stoletju se z gorenjskimi pisci vrivajo v knjižni jezik gorenjske narečne oblike in gorenjščina začinja prekrivati dolensko podlago. Hkrati dobe Prekmurci v 18. stoletju svojo književnost v prekmurščini in O. Gutschmann vnaša v svoja dela koroške dialektizme. Ob začetku 19. stoletja se je kranjski knjižni jezik ustalil v pisavi, oblikoslovju in besedju; sprejemali so ga tudi Primorci v svoje šolske priročnike, ne pa Korošci, Štajerci in Prekmurci. Stanko Vraz si je prizadeval, da bi vnesli v knjižni jezik tudi posebnosti prleških, štajerskih in koroških govorov. Dajnкова slovnica (1824) hoče ustvariti poseben "vzhodnoštajerski" knjižni jezik.

V 19. stoletju je Luka Svetec svetoval, naj se napravi kompromis med kranjskim jezikom na eni strani in koroško-štajerskim na drugi strani, v spornih zadevah pa naj rabsodi stara slovenščina. Nove oblike (-*ega -emu -em* za -*iga -imu -im*; -*om -oma -em -ema* za -*am -ama*; komparativ -*i -a -e* po spolih; *ǣ* → *e*; nenaglašeni *ě* se piše z *e*, prej z *i*, *šč* za prejšnji *š* itd.) je vlada leta 1851 predpisala za šolske knjige in tako se je ustalil enotni knjižni jezik, le Prekmurci so do leta 1918 pisali večinoma v svojem knjižnem jeziku.

Naš knjižni jezik je torej zgodovinski. Takšen, kakršen je danes, se v celoti ne pokriva z nobenim slovenskim narečjem. V njem se prepletajo po času in kraju

sprejema različne sestavine (Tomšič 1956). Analiza zajema *vzhodnokoroške govore* v Dravski dolini, na severnem Pohorju in v Dravskem obmejnem hribovju, *severnoštajerske govore* na Kozjaku, vzhodnem in južnem Pohorju, *srednještajerske govore* v okolici Šmarja pri Jelšah ter *panonsko narečno skupino s prleškim govorom* Kamensčaka pri Ljutomeru in *prekmurskim govorom* vasi Brezovci pri Puconcih.

1. Fonološki sistem

Obrađnavane narečne baze se od knjižnega jezika najbolj razlikujejo v *fonološkem sistemu*. Samoglasniški sistem knjižnega jezika sestavljajo dolgo naglašeni *i, u, e, o, a* in *ar*, kratko naglašeni praviloma v zadnjem ali edinem zlogu *i, u, e, o, a* in nenaglašeni samoglasniki *i, u, e, o, a*.

Vzhodnokoroški dolgi samoglasniški sistem na Ojstrici sestavljajo: monoftongi in diftongi: *í, ú, ía, úa, ě, ó, ě, ó, éa, óa, á* in *ar*; kratki naglašeni vokali so: *ì, ù, ě /è/, ò, /ò/, à, à*; prekmurski dolgi samoglasniški sistem v Brezovcih: *í, ú, ú, ě /ól/, éi, óu, á, á, r*, kratki: *ì, ù, ù, ě /ò/, ò, e, á*; štajerski šmarski samoglasniki so vsi dolgi: *í, ú, íe, /é/, úo /ól/, éi, óu, ái, áu, é, à, á*.

Severozahodni govori izvajajo refleks za jat iz širokega vokala, in ko je dolžina postala omejena na akcent, se je ta začel zaradi napete izgovarjave ožiti in diftongirati v smeri proti *ie, ia*, jugovzhodni govori pa so začeli že ožji refleks za jat diftongirati v smeri proti *ei, ai*; vzporedno z razvojem jata je šel tudi razvoj etimološkega dolgega *o* v *uo, ua* na severozahodu in v *ou, au* na jugovzhodu. Vmesni prleški pas z monoftongi pa je mogoče razložiti z mlajšo monoftongizacijo, kot je to značilno za gorenjščino. Tudi zgodnja ali pozna denazalizacija *e* in *o* je potekala vzporedno z razvojem jata, na pozno raznosnjenje na SZ kažeta še današnja podjunska nosnika, v VK na zahodu je današnji refleks za *e* → *a* iz *q* ← *e*, proti vzhodu *ee, e*: ali že ozki *e* v štajerskih in panonskih govorih; nosni *o* ima danes povsod ozek ojevski refleks, le v panonskih govorih se je diftongiral v *ou* kot etimološki *o*. Razvoj dolgega polglasnika v ejevski vokal je v obrađnavanem področju enoten, le v podjunščini, tako tudi na Ojstrici, je razvoj polglasnika vzporeden z razvojem nosnega *e* → *q* → *a*: *pátek* in *dán*, tudi *pàs, màgwa*. V govorih z diftongoma *ei* in *ou* se pogosto artikulacija *u* pomakne naprej do mesta zaokroženega *i*. Tak *ü* poznajo panonski, goričanski, vzhodnoštajerski, tudi dolenski in notranjski govori. Večina koroških govorov je ohranila dolgi odprti *a*, vzhodnokoroški, štajerski in panonski govori pa ga zaokrožijo v *á* ali celo v široki *o* v tistih govorih, kjer se je široki etimološki *o* prek diftonga *oa* monoftongiziral v *a*: *kóza* → *kóaza* → *káza* v Dravski dolini.

Soglasniški sistem VK govorov ni doživel velikih sprememb: $-g \rightarrow -h$; $ta \rightarrow wa$ do Remšnika, nato do Duha le še $-awa \leftarrow -ala$; bilabialni w se govori do Remšnika, vzhodno od tod $-v/-u$; $\gamma \rightarrow \text{ar/ar}$. V severnoštajerskih govorih se pojavlja sekundarna nazalizacija tipa $nič \rightarrow nīč \rightarrow ninč$; $mōka \rightarrow mōka \rightarrow monka$, v srednještajerskih govorih da tudi v v položaju pred nezvočnikom v vzglasju f ; $-v \rightarrow -u$. Povsod se je l' depalataliziral; n' je ohranjen v prekmurskih govorih, drugod je dal $-j/-j-$ ali $-n-$. Sklop $šč$ je ohranjen le v prekmurskih govorih; tu se j izgovarja kot pravi pripornik in se pred samoglasniki razvije v d' , $dž$ ali g' , g . V prleških in nekaterih prekmurskih govorih je ohranjen izgovor samoglasniškega r . Omeniti velja, da je v Dravski dolini pogost uvularni r .

2. Naglasne razmere

Ko raziskujemo *naglasne razmere* v določenem govoru, mislimo tudi na meta-tonijo, to so tonemske in kolikostne spremembe znotraj zloga, in na *metatakso*, to so premiki prozodičnih enot med zlogi (Greenberg 1987). V SKJ so razločevalna nasprotja – tonemska in kolikostna – praviloma omejena na naglašeni zlog. Vsi obravnavani govori so izgubili rastočo intonacijo, torej možnost tonemskega nasprotja, zato pa so izjemno razvili kolikostna nasprotja na naglašenem zlogu (redko tudi zunaj naglašene zloga: *vidieu* za *viděl*, *délalei* za *dělalě*). V vzhodnokoroških, severnoštajerskih in goričanskih govorih so se stari skrajšani akuti in novi akuti na kračinah pozneje podaljšali kot v centralnih govorih in razvili posebne reflekse: *zvázda*: *bréaza*; *zvázda*: *bríza* za $\tilde{e}$ in $\tilde{e}$; *píáč*: *zēleléaso*; *páič*: *zíle/níso*; *múast*: *vōla/kóaza*; *máust*: *vúla*. V osnovi prleških in prekmurskih govorenj ugotavljamo razvoj *brá:tr̥ brá:tra* → *brātr̥ brātra*; *bōg̃ bōga* → *bō:g, bogā:*; novi akut na kračini *kon'ǃ* → *kòn'*. S krajšanjem starih dolgih akutov so ti govori ohranili samo kolikostna nasprotja: *žāba, dēla, vōla; léd, dūša, král'*.

Za srednještajerske govore je težko najti notranjo strukturno razlago za popolno izgubo kolikostnih nasprotij; vsi kratko naglašeni samoglasniki so se prek nadkračin podaljšali, dolgi pa diftongirali.

V zgodovini slovenskega naglašanja sta opazni dve težnji: kopičenje prozodičnih nasprotij na zadnjem ali edinem zlogu in v novejšem času težnja po razbre-menjevanju zadnjega zloga kot nosilca prozodičnih lastnosti z naglasnim umikom na predzadnji zlog ali sploh z umikom na levo.

V vzhodnokoroških in severnoštajerskih govorih sta razločevalna tako kolikost kot mesto naglasa. Znani so naglasni umiki s končnega kratkega zloga na predzadnji zlog, in to z odprtega *ženà* → *žéna*, *nogà* → *nóga* ali zaprtega: *bogàt* – *bògat*, *otròk* – *òtrok*. Če je umik zgoden, je novonaglašeni vokal dolg, če je mlajši,

se novonaglašeni vokal še ni podaljšal. Umik s kratkega končnega zloga na polglasnik je lahko potekal v istem času, saj sta današnja refleksa za $e^{\leftarrow}$ in $a^{\leftarrow}$ v vzhodnem delu Dravske doline in severnoštajerskih govorih enaka, v zahodnem delu Dravske doline pa je refleks za $a^{\leftarrow}$ enak kratkemu polglasniku: *màgwa/pàs*. Akcent se umika tudi z dolgocirkumflektiranega končnega zloga na levo: *nebô* → *nèbo*, *kosťi* – *kòsti*; novonaglašeni samoglasnik je kratek. Stari skrajšani akut se v zahodnem delu Dravske doline v tri- in večzložnicah pomika na desno: *bàbica* → *babíca*, *dèlali* → *deláli*.

V prleških in prekmurskih govorih se skrajšani stari akut in novi kratki akut nista podaljšala, po izgubi rastoče intonacije sta prešla v kratko padajočo; taki so tudi sekundarno naglašeni *e*, *o* in *a*: *žèna*, *nòga*, *mègla*, pa tudi *prínas*; tip *okô*, *kosťi* je ohranjen. V teh govorih se torej kolikostna nasprotja ohranjajo na vseh zlogih pod naglasom. Vir naglasa na dolžinah sta prvotni cirkumfleks, novi dolgi cirkumfleks in dolgi novi akut.

V srednještajerskih govorih so vsi naglašeni samoglasniki dolgi. Kvantitetna opozicija je bila nadomeščena s kvaliteto: kratki naglašeni samoglasniki so se razvili v dolge monoftonge, dolgi naglašeni so se diftongirali, $\bar{a}$ pa labializiral v $\bar{a}$, sekundarno naglašeni *e*, *o* in *a* so se razvili v nove diftonge *ię*, *uę*; tip *okô* je ohranjen. V SKJ je normiran tip *žèna*, *nòga*, dovoljen tip *màgla*, tipa *òko* in *babíca* pa sta le narečna.

3. Oblikoslovna protistava

3.1. Število

Slovenski knjižni jezik ima tri števila: ednino, dvojino in množino. Ednina je slovnično nezaznamovana in se lahko uporablja tudi namesto dvojine in množine. Množina se v enakih pogojih nezaznamovano uporablja namesto dvojine: pri tipičnih parih, npr. za levi in desni istofunkcionalni del telesa (*noge*, *roke*, *obrvi*, *oči*, *ušesa*, *kolena*, *peruti*), za dela oblačila ali naprave (*rokavi*, *hlače*, *uhani*, *drsalke*), pri bioloških parih (*starši*, *dvojčki*). Število se izraža s končnicami ali različnimi osnovami (Toporišič 1976). Po mnenju Belića (1932) dvojina v slovenščini ni rezultat praslovanskega dvojinkega sistema, pač pa je to njena nova metamorfoza. Stara svobodna dvojina se je izgubila, vezana dvojina pa se je razvila zlasti ob dobro ohranjeni glagolski dvojnini. Razvita je tudi anaforična dvojina zlasti pri pozaimljanju v besedilu (Videl sem očeta in mater ter *ju* pozdravil). Po Tesnièreu (1925) so se dvojinke oblike v slovenščini postopoma izgubljale po sklonih: mestnik, rodilnik, dajalnik, orodnik, imenovalnik in tožilnik, po spolu: ženski, srednji, moški, po besednih vrstah: pridevnik, kazalni zaimек, samostalnik,

števnik, osebni zaimек. Glagol je postal oblikoslovna kategorija, ki je dvojino najlepše ohranila, trdna pa je postala tudi dvojninska besedna zveza z dva in oba.

Vzhodnokoroški, goričanski in prekmurski govori dvojninske oblike dobro ohranjajo v moškem spolu: *-a* v I, T, *-oma* v D, (M) in O; v ženskem spolu *-i* v I, T, *-oma* v D, (M) in O; *-ě* → *ei* (v Radgonskem kotu) *dvéi gredéi* v I in T; v Radgonskem kotu ima tudi deležnik *-l* za ženski spol v dvojini refleksa za jat – sve delalei; v prekmurskih govorih se tudi v I. osebi dvojine sedanjiška oblika za ženski spol končuje na *-e delava / delave*. V srednještajerskih govorih se dvojina izgublja, ohranjena je le v I, T moškega spola: *dva bráta*, pri osebnih zaimkih in v glagolski spregatvi.

3.2. Spoli

Slovenski jezik pozna moški, ženski in srednji spol. Moški spol je slovnično nezaznamovan nasproti ženskemu in srednjemu; kot nevtraliziran se pojavlja v povedku, kadar je osebek priredno zložen iz dveh ali več samostalnikov srednjega spola: drevo in gnezdo mi bosta ostala v spominu, drevo, gnezdo in jajce v njem mi bodo ostali v spominu. Samostalniki moškega in ženskega spola se v narečjih razen redkih ne razlikujejo od knjižnega jezika. Tako npr.: *čebula* – ž. sp., v narečju *čebú* – m. sp. (kjer ni lük); *fižól* – m. sp., v narečju *fižóla* – ž. sp., *cigareta* – ž. sp., v narečju *cigaret* – m. sp.; *lás* – m. sp., v narečju *lás lási* – ž. sp.; *otrok* – m. sp., na vzhodnem Pohorju srednjega spola; *deca* – ž. sp., v prekm. narečju srednjega spola v im. mn., v neimenovalniških sklonih ž. sp., v Radgonskem kotu so *děca* v im. mn. moškega, v sklanjatvi pa edninskega ženskega spola.

Prehod samostalnikov srednjega spola v moški in/ali ženski spol je v slovenskih narečjih znan pojav. Srednja sklanjatev in oblike srednjega spola za vsa tri števila so dobro ohranjene v prekmurskih govorih; za vzhodnokoroške, severnoštajerske, goričanske, prleške in srednještajerske govore je značilna maskulinizacija nevtér s podaljšanimi osnovami v dvojini in množini; podaljšane osnove z *-es-*, če so sploh znane (redke so v vzhodnem delu Dravske doline), prehajajo v množini med samostalnike ženskega, v srednještajerskih govorih pa moškega spola. Nekaj samostalnikov, različnih po govorih, že v ednini prehaja med ženske: *ókna*, *vúja*, *óuka*, *véjdra* (v prekm.). V zahodnem delu Dravske doline najdemo še veliko število samostalnikov srednjega spola v ednini; gre za samoedninska snovna, skupna in pojmovna imena, za glagolnike in za tvorjenke s priponskim obrazilom *-išče*. Ker sta obliki I. srednje in I. ženske sklanjatve v dvojini sovpadli, težko sodimo, ali je feminizacija nastopila že v dvojini in zaradi dvojninskih enakšnih oblik posegla tudi v množino ali pa so oblike v dvojini še srednjega spola. Pri

nepodaljšanih osnovah v množini je torej prevladala feminizacija nevter. Samostalnik leto ima v severnem pasu v ednini in dvojini refleks za staroakutirani, v množini pa za novi cirkumfleksirani jat: *léato, dvíā léati, trí liáte* (kor.); *líeto, líeti, láite* (Slov. gorice); *líto, líti, láite* (J. Pohorje); *lèto, lèti, lèita* (prekm.).

Opozoriti je potrebno, da se v Radgonskem kotu ohranja množinska oblika samostalnikov srednjega spola na *-a*, ujemalni prilastek in povedkovo določilo pa sta v ženskem spolu: *nāše jájca so fríške; nāše kóula so bílé nóuve*. V goričanskih in prekmurskih govorih se neimenovalniška podaljšana osnova prenese tudi v imenovalnik: *slábo vréimen, dúobro séimen*.

Pa še to: v Porabju se za govorečo in ogovorjeno žensko pojavlja glagolska oblika v moškem spolu: *Dà sa béjo* (Ana).

3.3. Samostalniške sklanjatve

3.3.1. Samostalniki moškega spola

3.3.1.1. Rodilnik ednine

V knjižnem jeziku so možne končnice *-a, -á, -à, -ú, -é* (*dné*). V obravnavanih narečjih so zastopane vse končnice, le naglašene *-ú* ne slišimo nikjer. V zahodnem delu Dravske doline se je ohranila nenaglašena končnica *-u* iz gen. sg. prvotnih *-u* osnov, in to pri trdih osnovah enozložnih samostalnikov s korenskim dolgim cirkumfleksiranim samoglasnikom. Najpogosteje se pojavlja pri zanikanem osebku: *ni mòstu, sìnu, mòštu*. V govorih z naglasnim umikom *okō* → *óko* ni naglašene končnice *a*: *svéta, bága*: od samostalnika den tvorijo rodilnik tudi s končnico *-i*: *dnéva/líapíga dní*.

3.3.1.2. Dajalnik ednine

V KJ sta možni končnici *-u* in *-ù* (*psù*). Ohranjajo ju le vzhodnokoroški govori. Govori Slovenskih goric, vzhodnega in južnega Pohorja, prleški, prekmurski in štajerski govori pa imajo končnico *-i*; izvajajo jo iz *-u* → *-ü* → *-i*. Pravilnost take podmene bi morala potrditi vsaj ena oblika z naglašeno končnico, v kateri bi bil *ü* ohranjen. Tako pa tip *pàs* dobi podaljšano osnovo *psóvi* (Dajnko, Volkmer, Prlekija, Haloze, Prekmurje), v mešanem naglasnem tipu svet pa se pojavlja v dajalniku refleks jata, ki je organska končnica lokala ednine: *svetái* (Porabje).

3.3.1.3. Mestnik ednine

V KJ je normirana končnica *-u/-ù*; ohranjena je le na Ojstrici in deloma na Pernicah, v vseh drugih severnih koroških in štajerskih govorih je prevladala končnica *-i*, v Porabju tudi naglašena *ái* ← *ě* pri trdih osnovah. Pri hišnih imenih je končnica *-i* prevladujoča tudi na Ojstrici: *pār Mórni, Sríabniki*.

Že pri Trubarju konkuriraju vse tri končnice: *-i* iz mehkih osnov, *-ě* trdih osnov in *-u* ujevskih osnov.

3.3.1.4. Orodnik ednine in dajalnik množine

V KJ in večini obravnavanih govorov je končnica *-om/on*; preglas v *-em* narečja odpravljajo, v srednještajerskih in južnopohorskih govorih je prevladala končnica *-am*.

3.3.1.5. Imenovalnik množine

Knjižna končnica *-i* je znana v vseh govorih, podaljšana osnova z *-ovi* je znana v Prekmurju, *-ijevsko* končnico *-je* poznajo v Slovenskih goricah, Halozah in Prekmurju – tu je zelo razširjena tudi s podaljšano osnovo *-ov* v im. in roditelju mn.: *-ovje*: *sinóuje*, *zobóudže*, *lasóudže*. Vzhodnokoroški in severnoštajerski govori ne poznajo podaljševanja osnove z *-ov* in ne končnice *-je*: *lúdi*, *lásí*, *zòbi*, *bráti*. V Porabju je znana tudi končnica *-á*: *svetá* pri mešanem naglasnem tipu.

3.3.1.6. Rodilnik množine

Knjižna končnica *-ov* je znana v vseh govorih *-ou* → *-u*, *-óuf*, *-of*; brez-končniški roditelju poznajo le: *péines*, *otróuk/otrúak*, *lás/lásóf*, vendar *zàbo/zòbof*.

3.3.1.7. Mestnik množine

V knjižnem jeziku prevladujoča končnica *-ih* je znana le v prleščini. Naglašeno končnico *-éh* v mešanem naglasnem tipu poznajo v srednještajerskih in prekmurskih govorih: *dnáix* (štaj.). Končnica *-ah* prevladuje povsod, tudi z onemitvijo *-h* in z zamenjavo z *-j* – *ai*: *kováčai* v prekm. govorih in v Radgonskem kotu (tu danes *h* ne onemeva). V Dravski dolini je prevladala končnica *-eh*; izvor razlagamo iz zaimenske sklanjatve.

3.3.1.8. Orodnik množine

Knjižna končnica *-i* je znana v Prekmurju, *-ami* je razširjena v severnih in srednještajerskih govorih, *-emi* pa v Dravski dolini: *brátemi*, *zòbemi*, *lùdemi*.

3.3.1.9. Dvojinski skloni

V imenovalniku je povsod prevladala končnica *-a*; v roditelju je *-ov* → *-ou/-u* / *-o*, *-off/-óuf*, v dajalniku in orodniku *-oma* (tudi v mestniku, in sicer v Radgonskem kotu ter v prekmurskih govorih); *-ama* se pojavlja le v štajerskih govorih.

3.3.1.10. Naglasni tipi v moški sklanjatvi:

nepremični, premični, končniški in mešani so najbolje ohranjeni v panonskih govorih, v štajerskih in vzhodnokoroških izginja mešani tip: *svét* – *svetā* – *svíā* / *swéata*, pa tudi končniški (poleg *psà* tudi *pésa*).

3.3.1.11. Podaljševanje osnov

Samostalniki moškega spola, ki se končujejo na samoglasnik, v vseh govorih podaljšujejo osnove: v zahodnem delu Dravske doline jo podaljšujejo z *-n*: *Luka-*

na; *Silvo-Silvona, Lojze-Lojzana/Lojzna, le Vili-ja, Merku-ja*; v vzhodnem delu Dravske doline in v severnoštajerskih govorih podaljšujejo osnovo z *-ej*: *Lójze Lójzeja, Lúka Lúkeja, Rádo Rádeja*; vendar *Víli Vílija*; v prekmurskih in štajerskih govorih pa s *-t*: *Sílvota, Pépeta, slúgata*. V vseh teh govorih je nenaglašeni polglasnik dal široki *e* in ta v manjšalnicah na *-ek, -ec* ne onemeva: *Frančeka, síneka, áteka; Míheca, Štúheca*.

3.3.2. Samostalniki ženskega spola

3.3.2.1. I. ženska sklanjatev

V vzhodnokoroških in srednještajerskih govorih so edninske končnice enake knjižnim; v vseh panonskih in južnopohorskih govorih pa je orodniška končnica ali *-oj*, ki se na Dravskem polju obrusi do *-i*, ali *-of -óuf* (Ramovš je razlagal razvoj *-ov* iz *-om* kot glasoslovni proces) v Prekmurju.

Da je orodniška končnica *-i* nastala iz *-oj*, dokazujeta obliki osebnih zaimkov: *o méni*: *z méni* ($\acute{e} \leftarrow e$) ($\acute{e} \leftarrow \partial$), *o tébi*: *s tébi*; orodnik torej ni enak mestniku, pač pa je *-oj* → *-i*.

Ramovš razlaga ta *-j* kot poudarjevalno partikulo, vendar je v teh govorih skorajda ni mogoče najti: *gdá, zè, kè* 'kaj'. Verjetneje je končnica *-oj* prevzeta iz ženske pridevniške sklanjatve in oblik sklanjatve osebnega zaimka *ona* – *z joj* (prleško), $\acute{z} j\acute{e} \leftarrow njej$ (Rače, Cirkovce). V množini so narečne končnice enake kot v knjižnem jeziku, le v Dravski dolini ima mestnik končnico *-eh*, orodnik pa *-emi* iz zaimenske sklanjatve. Dvojinski sklon je ohranjen v imenovalniku in tožilniku, in sicer povsod *-i*, v prekmurskih govorih tudi naglašeni *-éi* iz jata: *dvéi rokéi*, v dajalniku in orodniku (tudi v mest.) je *-oma*. Morebiti je končnica *-e* iz jata pri trdih osnovah tudi razlog za izgubljanje dvojine pri samostalnikih ženskega spola.

3.3.2.1.1. Naglasni tipi

Pri večini samostalnikov je prevladal nepremični naglasni tip, le v prekmurskih govorih je ohranjen mešani tip *róuka roké; dvéi rokéi, trí roké*, in sicer so vse končnice naglašene, le imenovalnik ednine ne. V Porabju sklanjajo takole: *ráuka, rokę., rokái, rokáu, rokái, rokáu*; v mestniku in odtod tudi v dajalniku je ohranjen refleks za jat trdih osnov. Zaradi naglasnega umika *măglà* → *măgla* končniškega naglašanja v imenovalniku ednine ni več, vendar se ta tip v Porabju sklanja kot roka.

3.3.2.2. II. ženska sklanjatev

Od knjižnega jezika odstopajo: orodnik ednine *-oj /-ov* kot v I. ženski sklanjatvi: *s perútjoj/perútjof*; na Dravskem polju je tudi v tej sklanjatvi končnica *-i* oz *-oj*; *daj., mest. in or. dvojine -oma ter -aj – ami* v množini v Prekmurju in Radgon-

skem kotu; v štajerskih govorih *-im* ← *-mi* → *ɪ* v orodniku množine. Samostalniki ženskega spola na *-ev* ohranjajo obliko in ijevsko sklanjatev v rodilniku ednine v Prekmurju in Radgonskem kotu: *tíkef tíkvi – s tíkvof*; v drugih govorih pogosto prehajajo že v imenovalniku med ajevске samostalnike: *tíkva, círka, brèska*.

Samostalnik *krí kárvi* ohranja v imenovalniku knjižno obliko v Dravski dolini, v Prekmurju se glasi *křf krví*, na južnem Pohorju *krív kréivi*, v srednještajerskih govorih pa *krív karvéi*. Samostalnik *či* 'hči' se v ednini sklanja po II. ženski sklanjavi v Prekmurju, v štajerskih *hčéi hčére* po ajevski sklanjavi, v Dravski dolini pa se že v imenovalniku glasi *číra*.

3.3.2.2.1. Naglasni tipi

V Dravski dolini je prevladal nepremični naglasni tip – *kúast kòsti*, drugod je mešani tip dobro ohranjen; v Radgonskem kotu poznajo v dvojinskem imenovalniku končnico *-éi*: *kletéi* ← *kletě*, *dvéi gredéi*.

3.3.3. Samostalniki srednjega spola

V prleških in prekmurskih govorih se je sklanjatev samostalnikov srednjega spola docela ohranila; v Radgonskem kotu v množini prehajajo med samostalnike ženskega spola v kljub ohranjeni nevtralni obliki: *léipe jájca*. V štajerskih in vzhodnokoroških govorih se pojavlja feminizacija pri samostalnikih z nepodaljšano in *s*-s podaljšano osnovo, *s -t* in *-n* podaljšane osnove se že v dvojini maskulinizirajo: *teléta, teléti* (vendar *dekléte* in *ušéte*); *sémena, sémeni*. Knjižni množinski samostalniki srednjega spola so v vzhodnokoroških in štajerskih govorih ženskega spola: *jétre, plúče, úste, vróte*.

3.4.1. Pridevniška sklanjatev

Sklanjatveni vzorec za obliko moškega spola se v govorih loči od knjižnega v naslednjih sklonih:

1. v rodilniku ednine prevladuje končnica *-iga* v Dravski dolini, v severnoštajerskih in goričanskih govorih, *-ega* v prleških govorih in v Radgonskem kotu, reducirana končnica *-ga* v štajerskih govorih in *-oga / -ega* v prekmurščini;

2. dajalniške končnice so: *-emu/-mu/-emi/-omi*;

3. mestniška in orodniška končnica se izenačita v *-em/-en* v zahodnem delu Dravske doline in v Radgonskem kotu; v prekmurščini je mestniška končnica *-on*;

4. v imenovalniku dvojine se v Radgonskem kotu in prekmurskih govorih podaljša osnova z *-iv*, za ženski spol *-iva*,: *lepiva, lepivi*, mestnik in orodnik zenačita končnici: *-ima*.

5. v Dravski dolini so v dvojini in množini pronominalne končnice *-ex -ema -em -emi*.

Vse druge končnice se ujemajo s knjižnimi.

Sklanjativni vzorec za obliko ženskega spola je poseben le v ednini ter v ime-
novalniku in tožilniku dvojine in množine. Vzhodnokoroški govori nimajo poseb-
nosti, prleški imajo v or. ed. končnico *-oj* z *lepoj*, v Radgonskem kotu se pojavlja
končnica *-oj* v daj., mest. in or., v prekmurskih govorih pa je vzorec: *lépa-e-oj-o-*
oj-ov. Opozoriti je potrebno na obliko časovnih prislovov v pomenu *mlad/star*
meseč; v Dravski dolini *mladéaga, staréaga* (Ojstrica: *mwadjá, starjá*) (*éa* je re-
fleks za *ě*; *-dg* → *dj* v koroških govorih).

V vseh teh govorih je pridevnik izgubil možnost razločevanja oblike; določnost
izraža s členom določnosti *tə, ta, to/te*, nedoločnost se izraža ob samostalniku s
členom *nə, na, no/ne*; z izjemo pridevnikov na *-en/-ən, -ast* je *-i* v im. ed. m. sp.
zlasti pogost v vzhodnih govorih in se širi tudi k zaimkom: *taki, takši, vsaki, kaki,*
neni, nájni. V zahodnem delu Dravske doline se je določna oblika *lepe* ← *lepoje*
posplošila, naglašeni vokal pa kaže na mlajši naglasni umik: *líap, líapa, lèpe, wísek*
wisóaka wisòke.

3.4.2. Stopnjevanje pridevnika

Knjižna obrazila za tvorbo primernika *-ši, -ji, -ejši* prevladujejo tudi v teh
govorih, le da se opisno stopnjevanje z *bolj/manj* zelo širi: v presežniku se pogosto
vstavlja člen določnosti: *najtavečji/nartavečji*, pa tudi primernik s členom pomeni
presežniško vsebino: *ta večji, ta mlajši*. V Dravski dolini se uporablja možka ob-
lika primernika in presežnika za vse spole v vlogi povedkovnika: *Mica je ta starši*.
V prekmurščini se posplošujeta obrazili *-ši, -ejši*: *lèjki – ležèjši, drági dràkši,*
glòbok glòbši, tèški težèjši, vèlki vèkši.

3.5. Protistava zaimenskih oblik

Osební zaimék jaz s sklonskimi oblikami *mene meni mano/menój, z naslon-*
kama me mi in navezno obliko *-me* je v obravnavanih govorih zastopan takole:

Zahodni del Dravske doline: *jás m̀àne m̀àne p̀ar m̀àneh z máno/méno*; štajer-
sko: *jés méne*, prleško: *jàs m̀ene z m̀enon*, prekmursko *gès m̀ene/mené, p̀imèni, z*
m̀enof; v porabščini *d'á mí ene*.

Orodnik *s teboj, seboj*: *t ébo, s ébo* (severnoštajersko), *túabo, súabo* (zahodni
del Dravske doline: *tóubo, sóubo* (štajersko).

Dvojinske oblike za midva, vidva, onadva:

Zahodni del Dravske doline: *ǹàba ǹàbi* (ž. sp.), *ẁəba, ẁəbi, (w)̀anadvó*;
(h)̀àbidwí nóji nóma, vóji, vóma, jéawafój jéama.

Vzhodni del Dravske doline, severnoštajerski, goričanski in prleški govori: *míja, mǐji/mǐjadvǒ, mǐjǐdvǐǎ/, vǐja, vǐji, hǎnadwǒ, hǎnidvǐǎ, nǒji nǒma, vǒji vǒma; júǎji júǎma*, srednještajerski govori: *mídva mídve, vídva vídve, ónadvá, náj, náma, váj, váma, áunehdváih áunemdváim*. Prekmurski govori: *múva múvi, vúva vúvi, n'íva n'ívi, náj, náma, váj, vǎma, n'íma*; prleško *jě dva jědvi jíma* 'onadva'.

Za oblike vprašalnega zaimka kdo koga komu kom najdemo v narečjih fonet-sko premenjene oblike: *dúǎ, dúǎj, kogó/ kóaga/ kága, kǒmu kúǎm* (koroško), *štǒ kǒga, kǒmi, kǒn*, (prl., prekm.) *stúo* (Porabje), *dáu kúǒga kúǒm* (štaj.).

Oblike za *kaj česa čemu čem čim* so v teh narečjih zelo zapletene; ohranjene so v celoti le v Dravski dolini in v prleščini, drugod najdemo le imenovalniško obliko *kǎ, kè* (prl.), *pričen, s čáim* (štaj.), sicer pa se uporabljajo sklonske oblike zaimka *kdo*. Na severnem Pohorju se v roditeljski uporablja tudi *čéaga/čéasa*.

Za *kakšen, kateri, čigav, kolik, koliko* se govorijo oblike:

vzhodnokoroško: *kók, kíǎri, čigáú, kǎk vlík, kéiko*;

srednještajersko: *káu kǒva* ← *kakov, kéri/déri, čigáú*;

prleško: *kǎkši, kéri* (tudi za čigav), *kěko*;

prekmursko: *kǎkši, štèri, čidi/čidan, kélko*.

Kazalni zaimki: *ta, tisti, oni, tak* imajo naslednje zastopnike:

zahodni del Dravske doline: *šǎti/tǎti, tísti, wùni/hǒni, tók*;

vzhodni del Dravske doline in severnoštajerski govori: *tǎti/tǒti, tísti, ǒni, tók*;

srednještajerski govori: *tǒt, téisti/-le, áuni, tǎk*;

prleški: *tǒti, tísti, òvi, táki/tǎkši*;

prekmurski: *tě tá tóu, tísti ǒf ǒva ǒvo, tǎkši*.

V štajerskih govorih je v množini ohranjena pronominalna sklanjatev: *tǒti tǒteh tǒtem, s tǒtem*, v prekmurskih govorih prav tako, v dvojini *téva/tévi*.

Zaradi različnih fonetskih premen se razlikujejo naslednji zaimki od knjižnih, zlasti v prleščini in prekmurščini: *nišče, nika* 'nič', *nikšni*; *něšče, něke* 'nekaj', *ništrni*, 'marsikdo'.

Razen nikalnih zaimkov v koroščini *níšǎr, níkuǎgar, nič níčǎsar*, oblik na *-r* za oziralnost ne najdemo.

3.6. Števniki

Pri glavnih števnikih se v prekmurščini enice postavljajo za deseticami od 40 dalje: *štíridesét eden*; za tisoč je tu beseda *gèzero* (izp. iz. madž. *ezer*). V vseh obravnavanih govorih slišimo obliki 20 – *dvájsti* in 30 – *trěsti*. Ločilni števniki so znani le za *enoj, dvoj, troj, četver*.

3.7. Glagolske oblike

V vseh panonskih govorih ima nedoločnik obrazilo *-ti/-čti*, v štajerskih *-t/-čt*, v vzhodnokoroških pa sta živi obe obliki. V prleških govorih se namenilnik še veže z rodilnikom: *grèm ríb lovít*, v drugih s tožilnikom. Med deležniki je živa tvorba na *-l*, *-n/-t*, manj na *-č/deležje* na *-čki* v panonskih govorih: *stoječki*, v Dravski dolini *videjóč*, na *-e -aje* so deležja redka: *na moučč*.

V spregatvi sedanjika je prevladala priponska, sledove brezpriponske sprege najdemo le na južnem Pohorju in v srednještajerskih govorih: *váiste, jáista/jáiste, dobéista/dobéiste*, sicer *jáate, víate, bòte, dóte, géte, dáte*.

V 1. osebi dvojine se za knjižno obliko *-va* pojavljajo: *-ma* povsod, le *-ma/me* (ž. sp.) v prleških govorih in *-va/-ve* (ž. sp.) v prekmurskih govorih; torej ti govori tudi v dvojini ločijo obliko za ženski spol. V Dravski dolini in v severnih štajerskih govorih se za 3. ed. in mn. v poudarjenem položaju enozložnim glagolom dodajata partikuli *-de* in *-jo*: *jède, bòde, číde, níde, jáde, gréde* (po *bode*) in *sòjo* (po *bojo*).

Veelniška paradigma večine slovenskih narečij ima pet oblik: *nési nesíva nesíta nesímo nesíte*; velniška osnova se končuje ali na *-i* ali na *-j*: *delaj*. Pregibanje predvideva modifikacije podstave, značilne za tvorbo sedanjiških oblik, široke sredinske samoglasnike pod umaknjem naglasom ter premeno tipa *k~c* pri glagolih z mehkonebnikom v korenu: *péči pèci – pékel*.

Prozorično nadaljuje velniška paradigma oba stara naglasna tipa v jeziku: na osnovi naglašanih (*délati*) in priponsko naglašanih glagolov (*nèsti, nosíti, pahníti*). Mesto naglasa v needninskih oblikah se sklada z mestom v nedoločniku, v ednini se praviloma umakne: *nèsi, nòsi, trèsi*. Oblike z umaknjem naglasom so bile akutirane, v dvojini in množini pa na priponi cirkumflektirane: *nesíte, tresíte, nosíte*. Dolgi cirkumfleks se je v teh govorih premaknil za zlog na levo, zato se je posplošila edninska osnova:

vzhodnokoroško: *nèsi, nèsite, nòsi, nòsite, tàrpi, tàrpíte; spì spíte;*

prekmursko: *nèsi nèsiva/nèsive nèsta nèsimo nèste;*

prleško: *nèsi nèsma nèsta nèsmo nèste; hòdi hòdma hòtta hòdmo hòdte;*

srednještajersko: *níes níeste; dáilaj dáilajte.*

Obrazilo *-l* v deležniku se s samoglasnikom pred seboj v narečjih različno premenjuje:

vzhodnokoroško in štajersko: *-au/-ou, -eu, -íu ← át, -at, -ět, -ět, -ít; -o/-u ← at, -it;*

prleško: *-a* (v večini govorov): *nèsa, krà, klà, šà, dà, jà, vèda, bìja, vzéja, vzdìgna, gòra, hòda, dèla;*

prekmursko *-o/-u*; v Radgonskem kotu *-a/-o* za *a-*: *dào, znào.*

V Radgonskem kotu ima deležnik na *-l* v dvojini posebno žensko obliko: naglašeno *éi* ← *ě*: *daléi, šléi, biléi* in nenaglašeno *ei* iz jata: *něslei, zdìgnilei, vídlei, lovílei, dělalei*: *Tòtívi dvěí sta nei dòsti vréidnivi biléi*.

Manj jasen je razvoj pripone *-na/-no-* pri glagolih II. glagolske vrste, kjer je za *-nq-* v KJ analogični *-ni-*, v panonskih govorih *-no-*, štajerskih in vzhodnokoroških pa *-na-* (zlasti v deležniku: *míniti*: *je minówo, pahnówo* (kor.), *potégnoti, potégnola* (pan.), *méinati, méinau* (štajersko)).

V prekmurščini je ohranjen zanimiv končniški naglasni tip glagolske spregatve tipa *nesén neséš nesé neséva/ve neséta nesémo neséte neséjo*: *grizén, pasén, pletén, dén* (*íden*), *grebén, dubén, pečén, mergèn* 'mrjem', *pig'én, perén; zovén, ženén, berén*.

Primerjali bi lahko še tvorbo ponavljalnih glagolov tipa *dati*: *dajati*, saj se pojavljajo oblike tipa *dávati* in v sedanjiku *dávlem*.

4. Povzetek

Rezultati analize narečnih pregibalnih vzorcev kažejo, da se narečja razlikujejo od knjižnega jezika le v posameznih končnicah; gre za ohranjanje starih oblik ali mehkih ali trdih osnov, za posploševanje končnic za vse spole, zlasti v množini, za ohranjanje starih končnic, zlasti pri osebnih zaimkih. Vsi obravnavani govori so izgubili tonemsko nasprotje, zato pa so končnice dobro ohranjene; prve redukcije končnic zasledimo šele v centralnih štajerskih govorih. Severovzhodni govori kažejo težnjo po razbremenjevanju zadnjega zloga kot nosilca prozodičnih lastnosti z naglasnim umikom na levo. V severnih govorih je dvojina dobro ohranjena pri samostalniku, pri osebnih, svojilnih in kazalnih zaimkih ter pri glagolu.

V obravnavanih govorih prevladujejo naslednji pregibalni vzorci samostalnikov in pridevnikov.

Samostalniki moškega spola:

knjižni jezik:

ed. *korá-k-ø-a-u-ø-u-om*;

dv. *korák-a-ov-oma-a-ih-oma*;

mn. *korák-i-ov-om-e-ih-i*.

Pernice (vzhodnokoroški govor):

ed. *mlín-ø-a/u-u-ø-u/-i-om/-u*;

dv. *mlín-a-ou-oma-a-eh-oma*;

mn. *mlín-i-ou-om-e-eh-emi/-ami*.

Šmarje pri Jelšah (srednještajerski govor):

ed. *kuváč-a-i-a-i-am*;
dv. *kuváč-a-uu-am-a-ah-am*;
mn. *kuváč-i-uu-am-e-ah-am*.

Brezovci (prekmurski govor):

ed. *kováč-a-i-a-i-on*;
dv. *kováč-a-of-oma-a-aj-oma*;
mn. *kováč-i-of-on-e-aj-i*.

Samostalniki ženskega spola na -a:

ed. *líp-a-e-i-o-i-o*;
dv. *líp-i-ø-ama-i-ah-ama*;
mn. *líp-e-ø-am-e-ah-ami*.

Pernice:

ed. *líp-a-e-i-o-i-o*;
dv. *líp-i-ø-ama-i-eh-ama*;
mn. *líp-e-ø-am-e-eh-emi/ami*.

Šmarje pri Jelšah kot v KJ; le da ni dvojinjskih oblik in I mn. -am.

Brezovci:

ed. *líp-a-e-i-o-i-of*;
dv. *líp-i-ø-i-ama-i-ama-ama*;
mn. *líp-e-ø-an-e-aj-ami*.

V prleščini se govori orodnik ednine -oj: z *lipoj*.

Samostalniki srednjega spola se lahko v dvojini in množini maskulinizirajo (podaljšana osnova na -t-, -n-, redko -s-), drugi se v množini feminizirajo. Srednja sklanjatev je ohranjena v večini prekmurskih govorov.

Pridevniška sklanjatev

Za moški spol:

lěp-ega-emu-1./2.) -em-im
-a-ih-ima-a-ih-ima
-i-ih-im-e-ih-imi

Za ženski spol:

lěp-a-e-i-o-i-o
lěp-i (1./4.)
lěp-e

Pernice: *líap-iga-emu-(1./2.)-em-em*

líap-a-eh-ema-a-eh-ema

líap-i-eh-em-e-eh-emi.

Za ženski spol so oblike enake kot v knjižnem jeziku.

Šmarje pri Jelšah

láip-ga-mu-(1./2.)-em-im;

láip-a-(drugi skloni so množinski);

láip-i-ih-im-e-ih-im.

Za ženski spol so oblike enake kot v knjižnem jeziku.

Brezovci

léip-i-oga-omi-(1.,2)-on-in

léip-i-va-léipi-ima-va-ima-ima

léip-i-i-in-e-i-imi

léip-a-e-oj-o-oj-of

léipivi

léipe

Kamenščak (prleško)

lèp-i-ega-emi-(1.,2.)-en-in

-a-ih-ima-a-ih-ima

-i-ih-im-e-ih-imi

Za ženski spol so oblike kot v KJ, orodnik *-lèpoj*.

LITERATURA

Belić, A.: O dvojini u slovenskim jezicima, Beograd, 1932.

Greenberg, M. L.: Prozodične možnosti v slovenskem knjižnem jeziku in slovenskih narečjih, SRL 1987/2.

Ramovš, F.: Morfologija slovenskega jezika, Ljubljana, 1952.

Tesnière, L.: Les formes du duel en slovène, Paris, 1925.

Tomšič, F.: Razvoj slovenskega knjižnega jezika. V: Zgodovina slovenskega slovnstva, Ljubljana, 1956.

Toporišič, J.: Slovenska slovnica, Maribor, 1976.

THE COMPARISON OF MORPHOLOGICAL CHARACTERISTICS
IN EAST CARINTHIAN, STYRIAN AND PANNONIAN DIALECTS
ON THE ONE HAND AND IN SLOVENE STANDARD
LANGUAGE ON THE OTHER

Summary

The results of the analysis of dialectal inflectional patterns show the differences between dialects and standard language only in individual endings. The old forms, palatalized and non-palatalized bases are maintained, the endings generalized for all genders, especially in plural, and old endings, especially those in personal pronouns, are preserved. All spoken dialectal forms that were examined have lost the tonemic contrast, which is why the endings are well preserved. First instances of the weakening of endings are found only in central Styrian dialect. Northeastern dialects display a tendency to relax the final syllable as a carrier of prosodic features by shifting to the left. The dual in northern dialects is still very much in use in nouns, in personal, possessive and demonstrative pronouns, and in verbs.